

PAVLE ZIDAR,
BLAŽENI MED ŽENAMI

V izoblikovanju lastne poetike se je Pavle Zidar po letu 1960, ko je objavil svojo prvo in edino pesniško zbirko *Kaplje ognjene* v znameniti zbirki *Feniks*, v kateri so stopili v pesniški svet tudi še danes živo ustvarjalni predstavniki »pesniške četverice«, izoblikoval v nenehno angažiranega pisatelja z zelo izrazitim in vidnim opusom. Njegovega bogatega ustvarjalnega vrelca ne ustavi nič, ker je avtorjevo romaneskno oblikovanje tém nenehno sodobno, aktualno, široko berljivo, humanistično antropocentrično in v nenehni povezavi s svetom, iz katerega avtor izoblikuje like v živem procesu bivanja, miselnih konfrontacijah in razrešitvah, nad katerimi bdi piščev režiserski navdih natančnega obvladovalca jezikovne snovi. Narava angažiranega pisanja, nenehno Zidarjevo izdajanje knjig, govore o piscu, ki si z lastno poetiko noče zgraditi literature kot sklenjenega sveta, samozadostnega v svoji literarni pojavnosti, ampak hoče biti avtorjev izpovedni in oblikovni instrument vedno tudi v mimetični funkciji, od koder se jezik odzvanja skrivnostim in bistvom življenja in človeka v konkretnem narodnostnem prostoru. In verjetno je prav ta, nič larpurlartistični, slikovni način ena izmed komponent in spodbud eruptivne Zidarjeve ustvarjalnosti. Sodobni bralec mu mora biti nenehno na sledi, če hoče iti v korak z njegovimi teksti, sicer zamudi in preskoči temo, motiv, izpeljavo . . ., ker ga prehiti nova knjiga, dve. Zidarjeve knjige so tudi spodbuda k nenehnemu branju sodobne slovenske literature.

Blaženi med ženami*, skupen naslov treh tekstov (*Jezero* sredi gozda, *Tri*

tičice in *Svetost vdovstva*) se včlenja med avtorjeve zadnje knjige, ki jim je poglavitna tematika ljubezen v različnih pojavnih oblikah, konkretnih variantah, tipoloških razvrstitvah, od prvih občutij, prek razvoja in sadov, do propadov in smrti. Širok razpon iste teme govori o avtorju z bogato invencijo, sposobnostjo variacij in nenehnih osvetljevanj najbogatejšega možnega razmerja med moškim in žensko. Zdi se, da lahko vrsto zadnjih Zidarjevih knjig kar uvrstimo v obdobje prevladujoče ljubezenske tematike v avtorjevem celotnem opusu. Potrebna bi bila natančnejša analiza in primerjava več tekstov, ki bi nam odkrila razvejani lok oblikovalčeve literarne misli in stališč, epskih postavitev in osvetlitev. Pokazala nam bi, da pisec hote izbira sodobne, aktualne motive, kjer se človekov karakter kaže v kar najbolj izpostavljenih življenjskih legah. Zidarjevi teksti so nenehno moralno etično izzivni, nad aktualizirano temo bdi analizador in spremljevalec avtonomnih romanesknih procesov, pa čeprav se še tako večče skriva za profil tega ali onega ubesedenega lika.

V *Jezeru* sredi gozda, prvem izmed treh tekstov v knjigi *Blaženi med ženami*, avtor aktualizira v ljubezenski temi motiv prve ljubezenske skušnje hčerke profesorske družine Jasnič, vendar ga z razširitvijo v dimenzije starševskega konflikta in sprožitvijo sodnega postopka analizatorsko pomakne na širši temelj. Nenadoma avtorju ni več primaren ljubezenski akt med Majdo in »nogometnikom«, marveč dogajanje ljubezni med moškim in žensko kot bistvom odnosov med spoloma, ob njej avtor oživilja problem starševskega lastninskega (polaščevalnega) odnosa do otrok, pravico do ljubezenske samostojnosti, izkustvenosti, ljubezenske zlorabe ob iskanju moralno-etične in justične krivde in krivca. Literarno tehnično je Pavle Zidar obdelal motiv v časovni dimenziji od

Pavle Zidar — *Blaženi med ženami*, (Založila Lipa Koper 1975, opremil Slobodan Cankar, str 233)

petka do ponedeljka, ko se mora do potankosti razplesti analiza dogodka, s spretno uvodno parabolo o sliki Jezero sredi gozda — simbolu harmonične ljubezni, ki se ob koncu teksta sesuje v »mlakužo med grmi«, vendar s še upajočim koncem, osrednjim »filmskim« prikazom usodnega dogodka in sodnim epilogom. Navidez povsem naravni življenjski doživljaj dobi v Zidarjevi literarni aktualizaciji usodnejše in širše razsežnosti. Dogodek — izguba hčerine nedolžnosti z naključnim znancom (tridesetletnim nogometiščem, znanim ženskarjem, kateremu je Majda že enainpetdeseta žrtev) pretrese temelje sicer harmoničnega zakona intelektualcev. V konfliktu očeta in matere se zakonsko razmerje začne podirati, saj so njune reakcije panične, ne govore o obvladovalcih položaja, kar velja še zlasti za maščevalnega očeta, manj za razumevajočo, a še vedno premalo razsodno mater. Malomeščanstvo, skrb, lastništvo, načrtovalnost, fasada, ljubosumje, družbeni konformizem so etikete, ki bi jih lahko nalepili na »zgodni« profesorski par, če bi bil samó v tem Zidarjev namen. Ne, pisec Jezera sredi gozda gre dlje: do iskanja starševskega zadoščenja na sodišču, kar pa spet ni samo malomeščansko zadoščenje, ampak iskanje navidezne justične krivde, ki pa se v Zidarjevem primeru slej ko prej izkaže le kot etična krivda s prav tako kaznijo. Pavle Zidar privede »dogodek« na sodišče, da bi prepričljivo pokazal, da do tja ne bi smel sploh priti, če ga ne bi do tja pripeljali zmedeni starši, neizkušena hči in naivni nogometnik. Ali je problem ljubezni sploh justično obvladljiv? Ali ni ljubezen najprej problem vsakega posameznika? Pavle Zidar noče biti sodnik, čeprav se igra s sodniki, noče biti moralist, čeprav moralizira. Vse v Jezeru sredi gozda je razvidno do potankosti, tako da so konfliktna trčenja med četverico predvsem spopad življenjskih nazorov obeh

generacij: naivno neizkušene s starševsko pokroviteljsko. Kdo bo potegnil kratko, ni težko uganiti! In vendar se tokrat podre predvsem pri starših. Položila sta svojo hčerko v družinski akvarij, da bi je ne »pojedla prva roparica«. In v resnici se zgodi to, kar se po zgrešeni logiki intelektualcev mora. Hčerka postane žrtev prve izkušene »roparice«. To zbode starša: njuna hči na seznamu nogometne zvezde! Ali ni Zidarjev porog brezhiben! Avtor obračuna z vsemi: zglednimi starši, naivno pričakujočo hčerko in atletskim zapeljivcem. In tudi tribunal je višek paradije. Tja gredo zaslepljeni starši po pravico in resnico, jo odkrijejo in potrdijo. Toda proces sam odkrije njih bistvo: licemerstvo, hinavščino, ljubosumje... malomeščanskega zakona. In v teh dimenzijah se giblje Pavle Zidar v Jezeru sredi gozda. Spreten je v dialogih, retrospektivnih analizah in oblikovanju razpleta, še bolj v iskanju misli in čustvenih vzgibov. Iz sklenjenega sveta povzroči izguba hčerinega devištva razcepljen malomeščanski zakon, do napovedi ponovnega najdenja skupnega jaza, saj sta kljub vsemu oba profesorja!

Tri tičice je naslov drugemu tekstu v knjigi *Blaženi med ženami*, vendar s podnaslovom *Kaplan in Leopoldina*.

Ob naslovu, ki ni v vsebinski zvezi s tekstom (vsebinsko ustreza podnaslov) se nam zastavlja najprej vprašanje založbine recenzije na ovitku. Tu gre po oceni nepodpisanega recenzista za prozno delo (mišljen je naslov *Blaženi med ženami*), ki je motivno zajeto iz samote treh vdov... Ali se je recenzent ustavil pri naslovu *Tri tičice*. Če misli s tem »tri vdove«, je potrebno bralca poučiti nekoliko natančneje in pravilneje, saj verjetno založba nima namena bralcev zavajati, kljub temu da dopušča tako zgrešeno in neustrezno oznako na platnicah. Že na prvi pogled je namreč razvidno, da sta drugi in tretji tekst (tretji je Svetost vdov-

stva) povsem samostojna teksta brez vsebinske povezave. Skupno jima more biti le dejstvo, da je v tekstu Kaplan in Leopoldina v ospredju novele starejša gospa (vdova je ne moremo imenovati, ker ni bila s kaplanom nikoli poročena), v tretjem tekstu pa »zaresni vdovi«, o čemer bo še tekla beseda. Toliko v pojasnilo in kritiko založbinega recenzenta.

Novela Kaplan in Leopoldina posega v ljubezensko tematiko, v edini pravi, usodno tragični ljubezenski odnos med mlado Leopoldino in kaplanom. Retrospektivna obnova Leopoldinine življenjske zgodbe teče iz horizonta življenjske izkušnosti, »ko so leta živega telesa mimo«, od koder se mora odpreti fabulativna utemeljitev doseženih življenjsko nazorskih stališč. (»Upanje in hkrati zoprvanje upanju je postalo njeno stalno težišče (...) Moškega kot dnevnega družabnika ali kavalirja bi sprejela in sprejema odprto (...) (Leopoldina Nin) čuti v teh dajlavah zakonskega drugovanja pošastno odvisnost). Uvodna stališča, pregledana skozi optiko mladostnega oblikovanja osebnosti in izoblikovana v končno blagrovanje vzrokov, ki so »natrgali trajnejše vezi med njo in njenimi moškimi«, so samo spominske uverture v zgodbo, ki se je morala v svoji usodnosti dogoditi kar se da radikalno. Od tu se zavrti čas za 25 let nazaj k lepemu kaplanu Edvardu po »bolečino izgube«, »občutek doživetja človeške lepote brez obleke« kot »stvarnost, ki se vtisne v čas in živi lastno bivanje. »Zunanji okvir odnosa med tedaj mlado Leopoldino in kaplanom hote zajema konfliktni položaj med protagonistoma, ne samo fizični (problem razvoja življenjske usode), ampak predvsem psihološki, notranji. Že fabulativna postavitev obeh likov je dramatična: ženska in kaplan, vendar se dramatičnost položaja ne razrešuje zgolj v toku dogajanja do tragičnega Edvardovega konca v prometni nesre-

či, ampak je spopad globlji: miselni, psihološki, svetovno in življenjsko nazorski. Pavle Zidar ga aktualizira že na začetku retrospektive: v Edvardovem zagovoru pri škofu Ferdinandu: ali bo njegova nevesta »cerkev, ki ji je izrekel zvestobo, preden je okusil žensko, ali ženska, ki je vpadla med cerkev in njega.«

Pavle Zidar z zagovorom že nakaže, kdo bo v noveli padel. To ne bo dvatisočletna tradicija, masovna ideologija, marveč nezaten in nepomemben posameznik v brezupnem boju za avtonomnost lastne osebnosti. Premalo revolucionarnosti je v kaplanu, saj ga religija ideološko premaguje v vseh dvomih, notranjih bojih in konfliktih. Kaj bi Leopoldina proti Cerкви! Ljubezen kot notranji spopad ideologij in svetovnih nazorov moškega in ženske prehaja v fizično bolečino, v fiziološko reakcijo miselnih spoznanj. S stališča romanesknih likov sta oba protagonist »konservativna lika«, ohranjata notranjo identiteto, psihološko globino, ki bi jo v sodobnih prozih prizadevanjih našli že v veliko manjši meri. Čemu navsezadnje Pavle Zidar vztraja v absurdni postavitvi konflikta obeh ljubimcev! Ali ni ženska ljubezen do duhovnika že v začetni fazi obsojena na neuspeh zaradi znanih prepovedi in omejitev? Ali ni logičen umik že na začetku, ali ni tragično, da si ženska uniči življenje zaradi kaplana? Ta in podobna vprašanja bi bila s stališča konvencionalnega bralca prva in s tem bi se le-ta odvrnil od teksta s spoznanjem, da v Zidarjevem tekstu ne gre več za prepričljivo življenjsko sceno, marveč hoteno montažo s spretno refleksijo, ki pa bralca ne prepriča več. Leopoldinino dvorjenje in osvajanje je preveč hinavsko, drzno, zvijačno (Glej, mu je spregovorila in ujela grede njegovo roko, greš, kakor ti je rekel škof, v tisto hribovsko vas. Kdo tam bo vedel, da nisem tvoja sestrična (.../str. 78). In Leopoldina ne odneha do zma-

ge nad kaplanom. Toda Pavle Zidar obrne potek »notranjega boja« v duhovno prevlado krščanske metafizike. Potrebno je seveda kesanje za »greh, če je to sploh greh, ljubiti ubogo žensko (...)« Kaplan niha med skrajnostima duha in telesa, njegov karakter je vse bolj dvoličen, šibak, negotov, zmeden; med njim in Leopoldino se privlačevanje in združevanje ne krepi v enotno, jasno zavest o resnici položaja. Ali je edina rešitev smrt, samomor v prometni nesreči! Tudi nad smrt se vzpne škofova razlaga in utemeljitev: »(...) vsaka smrt je posledica kršitve zakonov.« Epilog s pogrebom, škofovim in Leopoldininim notranjim dialogom, potrjuje usodnost konflikta: »Ne imejmo drugih bogov, razen enega, pravega Boga, ki je naš Gospod (...) ne zamenjajmo človeka z Bogom.« (127) Nad človekom je večni in vsemogočni bog, kdor se mu upre, zagotovo pade. To je idejno sporočilo Zidarjeve novele Kaplan in Leopoldina, spretno zasnovane, napete v gnoseoloških nihanjih, polne miselnih premis, utemeljevanj, spoznavnih dvobojev, v katerih mora priti do razrešitve, sicer bi novela kot literarna vrsta v svoji zasnovi propadla. Pavle Zidar je izbral nesodoben motiv, tema ljubezni med duhovnikom in žensko ni nova, zlasti moti pri našem avtorju nenehno nihanje v odločitvah mladega kaplana — »žoge med dvema ognjema«, ob njem se tudi Leopoldinin karakter kaže v nečisti luči. Ali je to ljubezen ali ne! Naše mnenje je, da je v noveli vse preveč umetnih konstrukcij, nelogičnih, neutemeljenih, tako da je nenehno potrebno avtorjevo — komentatorjevo miselno sodelovanje z namenom, da bi bralca prepričal. In nato še dodatek v P. S., potrditev večnostnih načel sveta in življenja, večnosti krščanske metafizike! Kaj slaba je moč ljubezni, če ne more porušiti mej netrdnega svetovnega nazora, še slabša, če se v spopadu z ovirajočo idejo moški in ženska ne sporazumeta

za enotni koncept, trdnost, povezujočo v moč. V Zidarjevi noveli ljubezni sploh ni, sta le »notranje kislja« karakterja kaplana in Leopoldine, zato novela v celoti ne prepriča.

Svetost vdovstva, tretji tekst v delu Blaženi med ženami, se najmočnejše predaja meditativnosti. Skopa začetna faktografija (vdovstvo gospe Mišič in Perko v letu 1956 zaradi moževih možganskih kapi, prvi je bil filmski režiser, drugi pesnik, sproži refleksijski postopek, retrospektivni obračun v družinskem razmerju. Gospe se vračata na pokopališče iskat »duhovnih« vezi s pokojnima možema kot nadaljevanje resničnega razmerja, zakona. Začenja se »zakon onkraj stvarnosti«, v prividu, v iluziji samotnega pričevanja, neke vrste telepatije ali metempsihoze, bi lahko rekli. Refleksija potrebuje empirijo zaradi izgradnje svojega nazora, odkrivanja resnice v zgodovini razmerja, sebe, moža, otrok. Notranji monolog in dialog, literarnotehnično najpripravnější sredstvi za to, sta vodena spretno, analitično prodorno, do izsekov iz posameznikovega življenja, dogodkov, scen in celo besedno-miselnih obnavljanj. V oblikovanju razmerij posega avtor, kot že prej v bistvena vprašanja človekove eksistence, njenega smisla, načina bivanja, v človeku pa išče vzgone za spreminjevalne težnje v življenju in svetu. Če je eno izmed bistvenih spoznanj, da je življenje kljub vsemu človekovemu prizadevanju hudo preprosto in logično v svojem toku, je hamletovska dilema in razglabljanje že odveč, zunaj miselnih spoznanj, do katerih nas privede meditacija. V posameznih premisah se avtor bistveno ne oddaljuje od že spoznavnega in že aktualiziranega (problem ljubezenskega izkustva, nadaljevanja po starših, usode, prividov, osamosvajanj, notranjih in zunanjih bojev), kar vse ostaja v okviru variant sorodne tematike.

Fizična smrt vdov, po preblisku resnice življenja, obračunom z njim, je potemtakem logična. Kaj bi sicer pričakovali po tem? Popravkov v okviru svojega življenja ni več mogoče izvesti, zdi se, da bi bili glede na graditev spoznanj tudi nesprijemljivi. Po vsem tem ostaja življenjski tok v svojih eksistencialijah vendarle smiseln, nadaljujoč se v otrocih umrlih. To pa je ena bistvenih komponent Zidarjeve filozofije: do življenjskega izkustva in nazorov mora priti vsak sam, skozi lastno izkustvo, probleme in zgodovino, pa čeprav se ob njenem koncu izkaže,

da ni bistveno različna od drugih, prejšnjih in da se bo še ponavljala.

Pavle Zidar se v iskanju bistva življenja, in to počne skozi svojo literaturo nenehno, tudi v Blaženih med ženami se ustavlja v intimah človekove ljubezni, kajti tu se razkrivajo skrivnosti, potankosti, bistva, se pravi, tu je izvir ugotavljanj in miselnih zasnov. Vedno znova ga vizija, domišljija, spoznanje, poganjajo v nova odkritja, premise, opažanja, presenetljiva, drzna, položena pred bralce kot možnost, alternativa, v premislek za sprejem ali odklonitev.

Marijan Zlobec

Žarko
Petan

Aforizmi

Omejenci mislijo z malimi možgani.

Politik govori, kot bi rožce sadil;
vojak pa, kot bi rožce kosil.

Zavedni slavec poje tudi v odklenjeni kletki.

Samo pametni noji skrivajo glavo v pesek.

Ljubezen do zdomovine je plačana v devizah.

Vrgel mi je rokavico v obraz, na to sem zahteval še drugo, da bi imel par.

Še tako trdna klika največkrat razpade z avoljo kikle.

Državne napake so praviloma bolj rejene od privatnih.

Odklonil sem dvojna leta, saj že enojna komaj nosim.

Z nazori je tako kot s hlačnicami; nekaj časa so v modi ozki, potem široki, nato spet ozki in tako naprej.

Nerodno je, če začne odmev vrtin, ki jih niste nikoli izrekli.

